

ACHT JAAR VOGELFENOLOGIE

door Ton v. Bulck
en Peter Nijhoff

Teneinde het incidentele karakter van de eerste aankomstdata te elimineren, worden ieder jaar – tegenwoordig onder auspiciën van de Studiekring voor Ecologie en Fenologie van het K.N.M.I. – op verschillende plaatsen in het land dagelijkse tellingen geëntameerd. Wij moeten evenwel steeds in het oog houden, dat de toevalsfactor hierbij een grote rol speelt en dat een betrouwbaar resultaat dan ook alleen kan worden verkregen bij een relatief groot aantal dieren (tenminste 25 broedparen) in een klein biotoop.

Tot nu toe vonden wij de reeds bij de bespreking van de methodiek geschetste gang van zaken alleen overtuigend bij de *fitis*, die ook zeer ver noordelijk van ons land nog overvloedig broedt en dus in grote aantallen over onze streken trekt. In fig. 2 is het resultaat van een reeks dagelijkse tellingen van zingende *fitissen* weergegeven.

De eerste doortrekkende *fitis* werd in 1952 op 15 maart in Den Haag gesignaleerd. Vermoedelijk tengevolge van de daarop intredende koude duurde het tot 12 april voordat onze broedvogels in massa arriveerden en zich in hun biotoop vestigden. Het laatste is te konstateren aan de vaste plaats, die de zingende mannetjes in hun territorium bezetten. In 1953 waren deze data resp. 25 maart en 18 april. Ook deze dagelijkse tellingen bevestigen dus de veronderstelling, dat de noordelijke soortgenoten doorgaans aanzienlijk (in dit geval bijna vier weken!) eerder doortrekken dan onze broedvogels.

Bij nauwkeurige vergelijking van de resultaten van dagelijkse tellingen met de gegevens van de weersgesteldheid blijkt, dat een koudefront plaatselijk remmend werkt op de trek. Blijkbaar worden vele vogels direkt aan de zuidelijke grens van een dergelijk front opgehouden, getuige het plotselinge en massale verschijnen van tal van soorten na een verbetering van het weer. In 1952 bleek dit niet alleen bij de *fitis* (zie fig. 1, samenvatting weersgesteldheid; fig. 2, temperatuur-curve), maar alle soorten van onze chronologische lijst, t/m de

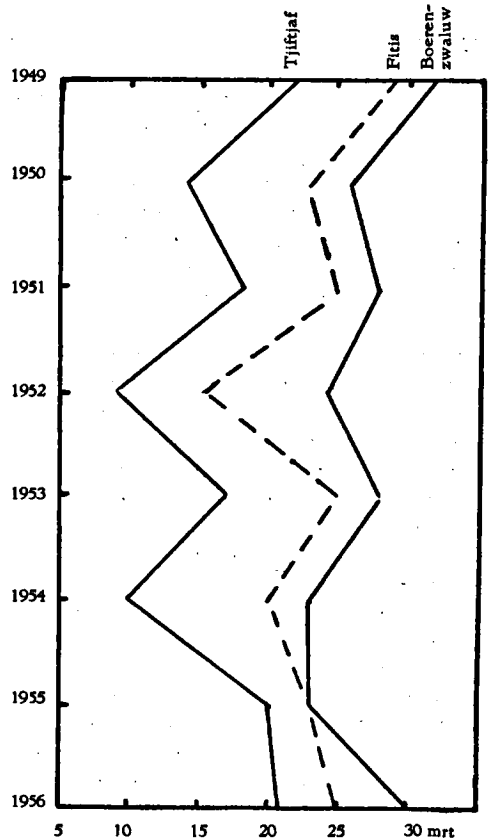


Fig. 1. Eerste aankomstdata van *tjiftjaf*, *fitis* en boerenzwaluw gedurende acht opeenvolgende jaren.

Samenvatting weersgesteldheid

- 1949—maart: koud tot 23, daarna zachter.
april: begin koud, na 15 warm.
- 1950—maart: vrij warm.
april: vrij warm, zonnig.
- 1951—maart: koud.
april: koud, na 23, warm.
- 1952—maart: vrij warm, einde zeer koud.
april: koud begin, verder zeer warm.
- 1953—maart: eerste helft, koud.
april: vrij warm, zonnig.
- 1954—maart: zacht tot 24, daarna kouder.
april: koud, zonnig.
- 1955—maart: koud tot 23, enkele dagen zeer zacht, tot 1 april weer zeer koud.
april: zacht, van 4 tot 6 zeer zacht.
- 1956—maart: koud tot 17, daarna zachter.
april: koud.

gierzwaluw, arriveerden ondanks het koude begin van de lente toch nog vóór 15 april.

Voorts is gebleken, dat plaatselijke depressie-activiteiten de zang ongunstig

beïnvloeden. Een en ander zal hebben duidelijk gemaakt, dat reeksen van dagelijkse tellingen, mét die van de eerste aankomstdata, ons gedéetailleerde gegevens kunnen verschaffen over het verloop van de aankomst onzer broedvogels. Tenslotte willen wij, door interpretatie van bovengenoemde gegevens, enige aandacht wijden aan het algemene verloop van de voorjaarstrek.

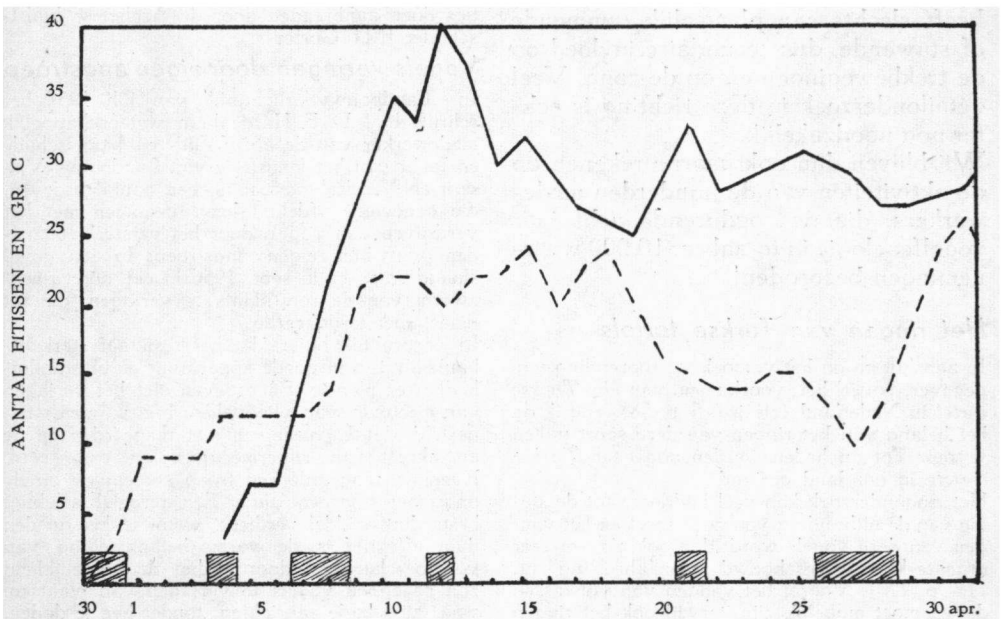
Uitgaande van een relatie tussen de gemiddelde aankomstdata van zomervogels enerzijds en de gemiddelde noordwaartse beweging van de voorjaarsisothermen anderzijds, meende H.N. Southern (British Birds, vol. 32 - 1938) te kunnen aantonen, dat de inseptiesen (lijnen van gelijke aankomst) van de *fitis*, en in mindere mate ook van de *boerenwaluw*, ongeveer samenvallen met de voorjaarsisothermen van 9° C. over Europa. Hiertoe werden van een aantal plaatsen de gemiddelde aankomstdata der broedvogels aan de hand van gegevens over vijf tot tien jaar berekend.

Bij nauwkeurige beschouwing van de resultaten krijgen wij evenwel de indruk, dat deze op een te gering aantal gegevens berusten; met name geldt dit

voor de *fitis*. Wij menen dan ook dat de door Southern voor de *fitis* globaal aangetoonde relatie iseptiese - 9° C. - isothern slechts mag dienen ter illustratie van het feit, dat de trektijden doelmatic zijn aangepast aan de *gemiddelde* weersomstandigheden, het *klimaat* dus. De invloed van de *plaatselijke weersgesteldheid* - met name de temperatuur - op de terugkeer van onze broedvogels in het algemeen wordt zonder twijfel te hoog aangeslagen. De eerder besproken van jaar tot jaar zeer gelijke aankomstdata van enige soorten, bijv. de *grote karekiet*, doet vermoeden, dat bij de terugkeer van vele broedvogels de van dag tot dag wisselende weersgesteldheid slechts een ondergeschikte rol speelt. Wij wijzen in dit verband niet alleen op een remming van de trek door een koudefront, maar ook op de mogelijkheid, dat de enkele reeds aanwezige vogels niet worden herkend, aangezien bij slechte weersomstandigheden over het algemeen geen sprake is van zang. Wij willen de invloed van de weersgesteldheid op de voorjaarstrek geenszins ontkennen - integendeel, wij toonden deze in het voorgaande aan (zie bijv. fig. 1), maar de incidentele relatie tussen speciale weersomstandigheden en een enkele trekbeweging mag geen aanleiding geven tot generaliseren.

Het plotseling op vele plaatsen in het

Fig. 2. Aantallen zingende *fitissen* (getrokken lijn), temperatuur-verloop (gebroken lijn) en de pressie-aktiviteit (arcering). Dagelijkse tellingen Mastbos bij Breda, voorjaar 1952.



land signaleren van de eerste zomer- vogels, onmiddellijk na een periode van ongunstig weer, kan dus berusten op een plaatselijke en incidentele remming van de trek én van de zang.

Ook van de herfsttrek zijn ons de remmende invloeden van bepaalde, voor de vogels ongunstige weertypen bekend. Het verschijnsel als geheel wordt evenwel allerminst door de weersgesteldheid veroorzaakt, maar moet worden gezien als een aanpassing aan het klimaat. Recente oriëntatieproeven (G. Kramer, Duitsland) geven opnieuw aanleiding om de fluctuaties in de lichtintensiteit ook voor het periodieke ontstaan van het trekinstinkt aansprakelijk te stellen. Het jaarlijkse verloop van de daglengten vormt een, uiterst betrouwbare kalender. Hoe deze echter door de in de tropen overwinterende soorten wordt „gelezen”, is nog een raadsel. Ook het onderzoek naar de aard van de slaaptrekbewegingen heeft een duidelijke relatie met de lichtintensiteit aange- toond.

Samenvattend mag worden veronder- steld, dat niet alleen het tijdstip van ontwaken van de trekdrang, maar óók de in beginsel weinig variabele datum van terugkeer in het broedgebied voor een belangrijk deel met een konstante faktor, namelijk de jaarlijkse gang van de lichtintensiteit, is gekorreleerd. De weersgesteldheid, i.c. de temperatuur, heeft slechts een plaatselijk remmende of stuwende, dus secundaire invloed op de trekbewegingen en op de zang. Veel détailonderzoek in deze richting is echter nog noodzakelijk.

Wij blijven dan ook gaarne rekenen op de activiteiten van de honderden mede- werkers, die ons gedurende acht jaar vogelfenologie in totaal ca. 10.000 waar- nemingen bezorgden!

Het ringen van Turkse tortels

In aansluiting op het verzoek tot toezending van gegevens over het voorkomen van de *Turkse tortel* in Nederland (zie jrg. 5, p. 58), zou ik op het belang van het ringen van deze soort willen wijzen. Tot op heden werden nog geen *Turkse tortels* in ons land geringd.

Het ringonderzoek kan veel bijdragen tot de studie van de uitbreiding van deze soort en het vangen van deze vogels wordt dan ook als een zeer urgente kwestie beschouwd (zie „The Ring” nr. 11 - p. 227). Vooral het vangen van volwassen dieren moet mogelijk zijn, terwijl ook het ringen

Jkvr. M. S. C. van Citters overleden

Op 28 september jl. is, 94 jaar oud, te Oost- kapelle (Zld.) overleden jonkvrouw M. S. C. van Citters, sinds 1909 ere-lid van de Neder- landse Vereniging tot Bescherming van Vogels. Reeds kort na de oprichting der vereniging werd zij, in 1900, tot lid van het hoofdbestuur geko- zen, dat haar verzocht zich met het secretariaat te belasten. Met grote ijver en toewijding heeft zij, gedurende de moeilijke beginjaren, het secre- tariaat gevoerd, tot zij in 1908 verzocht van deze taak te worden ontheven. Haar grote verdiensten voor de vogelbescherming in het algemeen en voor de vereniging in het bijzonder waren aan- leiding, haar in 1909 het ere-lidmaatschap der vereniging aan te bieden.

van nestjongen van belang is. In Duitsland wor- den hiervoor 5 mm. ringen gebruikt.

Degenen, die hieraan medewerking willen ver- lenen, wordt verzocht zich in verbinding te stel- len met het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden, afd. Ringonderzoek, om de wijze waar- op dit het beste kan geschieden nader te bespre- ken.

J. T.

Doodvliegen van vogels tegen glazen wanden

Enige tijd geleden vroeg de directie van de Ned. Heidemaatschappij advies aan de Ned. Ver. tot Bescherming van Vogels inzake het doodvliegen van vogels tegen een glazen gang, die twee ge- deelten van de gebouwen der mij. te Arnhem verbindt. Vogelbescherming adviseerde toen, op het glas figuren aan te brengen, b.v. van roof- vogels, er aan toevoegend, dat vermoedelijk met zuiver geometrische figuren dezelfde resultaten zouden worden bereikt.

Uit een latere mededeling van de directie van de Heidemaatschappij blijkt, dat men de glazen wan- den heeft doen beschilderen met decoratieve vogelfiguren „welke volledig aan hun doel blijken te beantwoorden, daar nu geen slachtoffers meer onder de vogels vallen”. Men heeft deze dekora- ties doen aanbrengen door de Arnhemse kunst- schilder J. U. Gorter.

Vogels verjagen door eigen angstroep

In „Landbouwvoorlichting” van juli 1957 be- schrijft dr. J. D. F. Hardenberg, wetenschappelijk medewerker van de afd. Wild- en Vogelschade en Jacht van het ministerie van Landbouw, Vis- serij en Voedselvoorziening een aantal proeven, die genoemde afdeling heeft genomen met het verdrijven van vogels door het versterkt uitzen- den van hun eigen angstroep. In één geval slaagde men er in sept. 1956 in een *spreuwen*- zwerm van de roestplaats te verjagen, die tot maart niet terugkeerde.

In de praktijk blijkt, dat het resultaat sterk af- hankelijk is van goede apparatuur en omstandig- heden ter plaatse. Bij proeven met het verjagen van meeuwen van vliegvelden kon worden vast- gesteld, dat *kapmeeuwen* niet reageerden op de angstkreet van *zilvermeeuwen* en omgekeerd. Evenmin reageerde een troep *spreuwen* op de angstroep van een *kauw*. Een dergelijk selectief bestrijdingsmiddel verdient, wanneer het op den duur effectief is, de warme belangstelling van vogelbeschermers, doordat het de mogelijkheid zou scheppen vogels te verjagen van plaatsen, waar zij schade aanrichten, zonder hen te doden.